

איסור הנאה במת עכו"ם ובעבד כנעני 33.

1. תוס' בבא קמא י. ד"ה שהשור "וי"ל דוהמת יהיה לו" עד סוף התוס'

וי"ל דוהמת יהיה לו משתעי בשור ולא ממעטי מיניה אדם תדע מדפריך בפ' הפרה (לקמן נג): ואיפוך אנא פירוש והמת יהיה לו דשור נדרוש למי שהמת שלו והיכי מצי למימר הכי והא בשור משלם כופר ואע"פ שאין המת שלו אלא על כרחק לא חיישינן בהכי כדפרישית דאשור קאי ובלאו הכי לא קשיא מידי למאי דפרישית לעיל דשור ולא אדם איצטריך לעבד ולנכרי הקנוי לישראל שנפל לבור דההוא שרי בהנאה.

2. תוס' בבא קמא ט: ד"ה מה

מה שאין כן בבור - שאין משלם כופר וכן אש דקתני בסמוך משא"כ באש וא"ת ונילף משור ונחייבו בכופר ואף על גב דאיכא למימר שכן ב"ח דהא מסקינן לקמן בפרק כיצד (דף כו.). דאיכא כופר ברגל שמע מינה דילפינן רגל מקרן ולא פרכינן מה לקרן שכן כוונתו להזיק וחייב ברה"ר ויש לומר דאש ובור פטורין דדרשינן עליו ולא על בור עליו ולא על האש כדדרשינן לקמן בסוף כיצד (שם) עליו ולא על האדם וא"ת שור ולא אדם דכתיב בבור למ"ל ת"ל מעליו ויש לומר דאיצטריך שור ולא אדם לפטור עבד שנפל בתוכו או עובד כוכבים הקנוי לישראל.

3. עבודה זרה כט: "יין מגלן" עד "והחומץ של עובדי כוכבים"

גמ'. יין מגלן? אמר רבה בר אבוה, אמר קרא: אאשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם, מה זבח אסור בהנאה, אף יין נמי אסור בהנאה. זבח גופיה מגלן? דכתיב: בויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, מה מת אסור בהנאה, אף זבח נמי אסור בהנאה. ומת גופיה מגלן? אתיא שם שם מעגלה ערופה, כתיב הכא: גותמת שם מרים, וכתיב התם: דוערפו שם את העגלה בנחל, מה להלן אסור בהנאה, אף כאן נמי אסור בהנאה. והתם מגלן? אמרי דבי רבי ינאי: כפרה כתיב בה כקדשים.

4. שו"ת הרשב"א חלק א' סימן שס"ה "ועוד דאי איכא מת בלא מיתסר" עד "ואי משום קושיין"

ועוד דאי איכא מת דלא מיתסר בהנאה יין נסך דאסור בהנאה מנא להו דאי משום דאיתקש לזבח וזבח איתקש למת ההוא מת גופיה מנא לן דמתי ישראל קאמר? אלא שבזו יש לדחות דאם כן היקישא למאי. מכל מקום אינו מתחזיר כמו שאמרנו.

5. רשב"א בבא קמא ט: ד"ה הא דקאמר חומר בשור "וא"ת כיון דממעטינן בור מן הכופר" עד "ובירושלמי מצאתי"

וא"ת כיון דממעטינן בור מן הכופר מדכתיב עליו ל"ל בבור שור ולא אדם תיפוק לי מעליו, וי"ל דאצטריך לפטור אפילו מדמים משום דיש פטור מכופר וחייב בדמים כשור שנגח את העבד כדאיתא בפרק שור שנגח ד' וה' (מ"ג א'), ועוד י"ל דאצטריך שור ולא אדם למיפטר ביה עבד ערל של ישראל, וע"כ צריכין אנו לומר כן דאי לא תיקשי לן למה לי למעוטי גבי בור שור ולא אדם תיפ"ל מוהמת יהיה לו דדרשינן מי שהמת שלו יצא שור פסולי המוקדשין שאינו שלו דאסור להאכילו לכלבים, ואדם מת נמי אסור בהנאה כדאמרי' בע"ז פ' אין מעמידין מדכתיב גבי מרים ותמת שם מרים וילפינן שם שם מעגלה ערופה, אלא שיש לומר דאצטריך שור ולא אדם לאיפטורי נכרי הקנוי לישראל שמותר בהנאה דלא ילפינן ממרים אלא בן ברית כמותה. ומיהו בקושיא זו תירצו עוד בתוס' דאי משום והמת יהי' לו לא הוה מפטר בור באדם, דההוא קרא דוהמת יהי' לו בשוורים קא משתעי דקאמר ישלם שור תחת השור ובההוא דקאמר ישלם שור תחת השור הוא דקאמר והמת יהי' לו כלומר באיזה אני מחייב בשור שהוא לאחר מיתה של בעלים לאפוקי שור פסולי המוקדשין, ותדע מדפריך עלה בפרק הפרה ואיפוך אנא כלומר דוהמת יהיה לו דכתיב גבי שור נדרוש למי שהמת שלו והמת יהיה לו דכתיב גבי בור נדרוש ללמד שפחת נבלה לבעלים והיכי מצי למימר הכי שיהיה השור פטור בכל מי שאין המיתה שלו והלא בדידיה כתיב בהדיא דמשלם את הכופר בנוגח בן או בת של ישראל דאסור בהנאה, אלא על כרחין בשור דמשתעי ביה האי קרא קאי,

6. רמב"ם הלכות מאכלות אסורות ב:ג

האדם אע"פ שנאמר בו ויהי האדם לנפש חיה אינו מכלל מיני חיה בעלת פרסה לפיכך אינו בלא תעשה, והאוכל מבשר האדם או מחלבו בין מן החי בין מן המת אינו לוקה, אבל אסור הוא בעשה שהרי מנה הכתוב שבעת מיני חיה ואמר בהן זאת החיה אשר תאכלו הא כל שהוא חוץ מהן לא תאכלו ולא הבא מכלל עשה עשה.

7. רמב"ן כתובות ס. ד"ה אוציא את החלב "והרמב"ם המחבר ז"ל" עד סוף דבריו

והרמב"ם המחבר ז"ל כתב שהוא אסור עשה ופירשו דכתיב זאת הבהמה אשר תאכלו ולא אדם, וזו הדרשה לא דרשוה רבותינו בעלי הגמרא, ויודע אני שאמר כך מפני שאמרו בספרי יכול אף בשר מהלכי שתיים יהא בלא תעשה על אכילתו, הוא סבר בלא תעשה הוא דליתא אבל בעשה אית' ולא היא דהא בחלב נמי קאמר התם בלשון הזה ואפי' מצות פרוש אין בו אף כאן כן, והרי דם השרץ דאימעט מהיכא דאימעט דם מהלכי שתיים ואפי"ה אמרו בכריתות שאם התרו בו משום שרץ לוקה שלא מיעטו הכתוב אלא מאיסור דם אבל דמו כבשרו אף בשר האדם ודאי אלו הי' בעשה היה דמו ג"כ בעשה אע"פ שמיעטו הכתוב מאיסור דם, וכלל גדול הוא שכל היוצא מן האסור אסור, ומדקאמר בדם וחלב אפי' מצות פרוש אין בו ש"מ אף הבשר מותר. והוי יודע דדוקא בבשר מן החי אבל במת אסור הוא בהנאה ואצ"ל באכילה, ומעגלה ערופה גמרינן בגזירה שוה (קדושין נ"ז א') ואחד איסור הנאה ואיסור אכילה בכלל, ומיהו בגוי איני יודע בו איסור דהא ממרים גמרינן וצ"ע, ובמס' שבת פ' המצניע (בירושלמי ה"ה) יש ראייה בהתר הנאה זו.

8. תוס' בבא קמא פת. ד"ה יהא מתחילת דבריהם עד "ורש"י פירש"

יהא עבד כשר לעדות - תימה הא ילפינן בכל דוכתא ג"ש דלה לה מאשה וכ"ת דאתי אחין ומרבה עבד ומפיק מג"ש א"כ גם מק"ו דקאמר נפיק וי"ל דכי גמרינן לה לה מאשה היינו להחמיר על העבד לעשותו כישראל לכל הפחות במצות שהאשה חייבת אבל לגרעו מאיש ולפוסלו לעדות כאשה לא נלמוד דמן הדין כשר הוא לעדות דכתיב ועמדו שני האנשים והאי איש הוא ועובד כוכבים אע"ג דאיש הוא מ"מ אין אחיו אבל עבד שהוא איש ואחיו במצות ליתכשר

9. תוס' זבחים קג. ד"ה אין "והקשה הר"ר חיים" עד סוף התוס'

והקשה הר"ר חיים דכפרק החובל (ב"ק דף פח.). מצריך תרי קראי גבי עדות חד למעוטי נשים וחד למעוטי עבדים וי"ל דגבי מצות הוא דילפינן מהדדי בג"ש דלה לה אבל גבי עדות לא שייך למילף דאין תלוי בנאמנות שהרי משה ואהרן לא מעדיין לא משום דלא מהימני הלכך היכא דגלי גלי.

10. תוס' יבמות מז: ד"ה שם

שם גר ועבד טובלים - בכלי שמעתין משמע דעבד בעי טבילה כשמשתחרר ולא סגי ליה בטבילה קמייתא וקשה דבהשולח (גיטין דף מ.) אמרינן הכותב שטר אירוסין לשפחתו ואמר לה צאי בו והתקדשי בו משמע דמקודשת אע"ג דלא טבלה וי"ל דאיירי כגון שטבלה מקודם לשם שחרור שהטבילה של שחרור קודמת לגט כדמשמע לקמן דקתני ומטבילה לשם שחרור ומשחררה ומותר בה מיד.

11. ריטב"א יבמות מז: ד"ה דאי הדר "וישראל שחטא" עד סוף דבריו

וישראל שחטא וחזר בתשובה דכ"ע שורת הדין אינו צריך טבילה אלא קבלת חבירות בפני ב"ד לכתחלה, ואעפ"כ הוא טובל מדרבנן משום מעלה דומיא דטבילת עבד משוחרר שאין טבילתו אלא מדרבנן, וכן כתוב בתוס' האחרונות.

12. קצות ת"י:א "ולפ"ז הדרא קושיות תוס"י" עד "ובזה ניחא ליישב"

ולפ"ז הדרא קושית תוס' לדוכתיה למה לי שור ולא אדם תיפוק ליה מוהמת יהיה לו, או מעליו ולא על שאר נזקין, ואי לעבד ועכו"ם הא כיון דלא קני לגופיה ואינו אלא שעבוד ומזיק שעבוד אינו אלא משום דיני דגרמי ולדעת הפוסקים (עיין ש"ך סימן שפ"ו סק"א) דגרמי מדרבנן למה לי קרא, ואי לעבד, ממה נפשך אם קיבל עליו מצות א"כ ישראל גמור הוא ואסור בהנאה, ואם לא קיבל עליו מצות עדיין לא קנה גופו דהא לא קני גופיה אלא בכספא וטבילה וכל שלא טבל אכתי אינו אלא מזיק שעבודו דלית ליה אלא שעבוד למעשה ידיו דמהאי טעמא אפקעיה לשעבודיה. ואפילו לשיטת הפוסקים (רמב"ן בדינא דגרמי) דגרמי דאורייתא תיקשי לפי מ"ש הרא"ה הובא בנ"י (ב"ק כא, א בדפי הרי"ף) דאינו חייב אלא בנזקי גופו ולא בנזקי ממונו, וכן פסק הרמ"א בסימן שפ"ו (סעיף א') ע"ש.

ולכא למימר דמזיק שעבודו יותר חייב מדיני דגרמי, דלכל הפוסקים מזיק שעבודו אינו אלא בתורת גרמי ולמ"ד גרמי דרבנן גם מזיק שעבודו מדרבנן. וכן משמע מדברי הנ"י פרק החולץ (יבמות טו, ב בדפי הרי"ף) שכתב בשם רבוותא דעבד שקדם וטבל לשום בן חורין דצריך לכתוב שטר על שמיה על דמיו משום מזיק שעבודו של חבירו, וכן אם הב"ד ידעו מזה וטבלוהו לשום בן חורין דחייבו לשלם מדיני דגרמי, מרבו של הריטב"א עכ"ל, ומבואר דמזיק שעבודו הוי ממש דיני דגרמי.

אמנם לפי מ"ש הרמב"ן בדיני דגרמי דגם בנזקי ממון חייב משום דדאין דיני דגרמי וגם ס"ל דדיני דגרמי דאורייתא ניהא דצריך קרא למעוטי עבד ועכו"ם אע"ג דאין גופו קנוי ואין לו בהם אלא שעבוד, דמזיק שעבודו חייב מן התורה.